

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Σ. ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΥ, Γενικοῦ Ἐπιθεωρητοῦ Μαθηματικῶν,  
Μιγαδικοὶ Ἀριθμοὶ (Θεωρία — ἀσκήσεις — ἐφαρμογαί), Ἀθῆναι 1977,  
σελ. 256.

Ἡ θεωρία τῶν μιγαδικῶν ἀριθμῶν εἶναι κατάκτησις τῆς μαθηματικῆς ἐπιστήμης ἀρχίζουσα ἀπὸ τοῦ 16. αἰῶνος καὶ θεμελιουμένη κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα. Πρόκειται περὶ τῆς ἐκφράσεως καὶ συναφῶν πράξεων ἐκ τῆς παραστάσεως  $\sqrt{-1}$ , ἡ ὁποία ἐμφανίζεται κατὰ τὴν ἐπίλυσιν ὀρισμένων ἐξισώσεων δευτέρου καὶ ἀνωτέρου βαθμοῦ. Κατὰ τὸν 19. αἰῶνα οἱ μαθηματικοὶ d' Alembert, Euler καὶ Gauss χρησιμοποιοῦν τὴν γραφὴν  $i$  ἀντὶ τῆς  $\sqrt{-1}$ . Διὰ τὴν θεμελίωσιν τοῦ συνόλου  $C$  τῶν μιγαδικῶν ἀριθμῶν χρησιμοποιοῦνται διάφοροι μεθοδοὶ, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶναι ἡ ἔννοια τοῦ διατεταγμένου ζεύγους πραγματικῶν ἀριθμῶν καὶ ἡ ἔννοια μετὰς ιδιότητος τῶν τετραγωνικῶν μητρῶν δευτέρας τάξεως μὲ πραγματικούς ὁρους. Κατὰ τὸν κ. Πνευματικόν, πολλοὶ μελετῆται χρησιμοποιοῦν κατ' εὐθεΐαν τὸν ἐξῆς ὁρισμὸν διὰ τοὺς μιγαδικούς ἀριθμούς, οἱ ὅποιοι εἶναι στοιχεῖα τοῦ συνόλου  $C$ .

«Καλοῦμεν μιγαδικούς ἀριθμούς τὰ μαθηματικὰ ἀντικείμενα  $z$  τῆς μορφῆς  $x + iy$ , ὅπου  $x, y$  εἶναι πραγματικοὶ ἀριθμοὶ καὶ  $i = \sqrt{-1}$ .» Ὁ συγγραφεὺς κατανέμει τὴν ὑπὸ διαπραγμάτευσιν ὕλην εἰς 7 κεφάλαια. Εἰς τὸ πρῶτον κεφάλαιον γίνεται γενικὴ εἰσαγωγὴ εἰς τὴν θεωρίαν τῶν μιγαδικῶν ἀριθμῶν. Εἰς τὸ δεῦτερον κεφάλαιον, τὸ ὁποῖον εἶναι καὶ τὸ ἐκτενέστερον ὅλων, ἐκτίθεται λεπτομερῶς ἡ γενικὴ θεωρία τῶν μιγαδικῶν ἀριθμῶν. Εἰς τὸ τρίτον κεφάλαιον ἐκτίθεται ἡ γεωμετρικὴ παράστασις τῶν μιγαδικῶν καὶ ἡ τριγωνομετρικὴ ἔκφρασις αὐτῶν. Εἰς τὸ τέταρτον καὶ πέμπτον κεφάλαια μνημονεύεται ὁ τύπος τοῦ Euler καὶ ἐφαρμογαὶ τῶν μιγαδικῶν ἀριθμῶν εἰς τὴν τριγωνομετρίαν. Τέλος, εἰς τὰ κεφάλαια ὑπ' ἀριθμ. 6 καὶ 7 ἐκτίθεται ἡ ἐφαρμογὴ τῶν μιγαδικῶν ἀριθμῶν εἰς τὴν ἄλγεβραν καὶ τὴν γεωμετρίαν.

Ἐκτὸς τοῦ πρώτου κεφαλαίου, τὸ ὁποῖον εἶναι εἰσαγωγικὸν εἰς τὴν θεωρίαν, εἰς ὅλα τὰ ἐπόμενα κεφάλαια παρατίθεται πλῆθος ἐκλεκτῶν ἀσκήσεων μὲ τὰς λύσεις αὐτῶν, αἱ ὁποῖαι συντελοῦν εἰς τὴν θεμελίωσιν τῆς διαπραγματευθείσης ὕλης, ἡ γινώσκει τῆς ὁποίας εἶναι ἀπαραίτητος εἰς τὴν περαιτέρω σπουδὴν τῶν Μαθηματικῶν καὶ ἰδιαιτέρως τῆς ἀλγέβρας καὶ τῆς θεωρίας τῶν συναρτήσεων. Ἰδιαίτερον χαρακτηριστικὸν τοῦ συγγραφέως εἶναι ἡ σαφήνεια, ἡ ὁποία παρατηρεῖται εἰς τὴν διαπραγματευομένην ὕλην. Ὁ ἀναγνώστης δὲν συναντᾷ δυσκολίας εἰς τὴν κατανόησιν τῆς θεωρίας τῶν μιγαδικῶν ἀριθμῶν, ὅπως αὕτη ἐκτίθεται ὑπὸ τοῦ συγγραφέως.

Διὰ τῆς ὑπὸ κρίσιν πραγματείας ὁ κ. Πνευματικὸς προσφέρει σπουδαίαν συμβολὴν εἰς τὴν σπουδὴν τῆς μαθηματικῆς ἐπιστήμης ἐν Ἑλλάδι, τὴν ὁποίαν ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν θεραπεύει λίαν σημαντικῶς, ὡς τοῦτο συνάγεται ἐκ τῶν πολυπληθῶν μαθηματικῶν ἐκδόσεων αὐτοῦ, τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν ἄλγεβραν, τὴν γεωμετρίαν, τὴν τριγωνομετρίαν, τὴν ἀνάλυσιν κλπ.

Ε. Σ. ΣΤΑΜΑΘΗΣ

\* \*

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΘΕΜΕΛΗ, Μητροπολίτου Μεσσηνίας, Ἡ ἐν Ἀθήναις  
καὶ ἐν ἔτει 1896 ἔκδοσις τῶν Μηναίων, Ἀθῆναι 1976, Ἀνάτυπον  
«Θεολογίας», σχ. 8 σελ. 69.

Ἡ παροῦσα μελέτη ἀναφερομένη εἰς ἔκδοσιν βιβλίου ἐκκλησιαστικοῦ περιεχο-

μένου παρουσιάζει τοῦτο τὸ ἰδιάζον, ὅτι παραλλήλως εἰσέρχεται καὶ εἰς τὸ πεδῖον τῆς ἱστορίας τῆς ἐκδόσεως τῶν βιβλίων ἐν γένει καὶ ἰδιαιτέρως τῶν λειτουργικῶν βιβλίων ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν τυπογραφικῶν ἐκδόσεων. Τοῦτο τὸ πνεῦμα τῆς ἐρευνῆς μαρτυρεῖται ἐδῶ ἐκ ποικίλων ἐνδείξεων : Ἀπὸ τὴν παράθεσιν τῶν διακοσμητικῶν ἐξωφύλλων (frontispices) τῶν παλαιῶν ἐκδόσεων, ἀπὸ τὰ παρατιθέμενα δειγματολόγια τοῦ ὕφους τῶν παλαιότερων ἐξ αὐτῶν, ἀπὸ τοὺς τίτλους τῶν προλόγων καὶ τὰ δειγμάτων αὐτῶν, ἀπὸ τὰ κείμενα τῶν ἀφιερώσεων καὶ ἀπὸ τὰς ἀναζητήσεις ἐνδείξεων δὲ τοὺς χρηματοδότας τῶν ἐκδόσεων. Αὐτὸς ὁ τρόπος τῆς ἐρευνῆς ἀποτελεῖ γνῶρισμα τῶν μελετητῶν ποὺ διέπονται ἀπὸ τὸ ἱστορικὸν πνεῦμα τῆς μελέτης.

Εἰδικώτερον ὁ συγγραφεὺς παρακολοθεῖ τὴν ἐκδοσιν τῶν Μηναίων ἀπὸ τῆς πρώτης τυπογραφικῆς τῶν ἐμφανίσεως ἐν Βενετίᾳ τῷ 1526 καὶ ἐξῆς, ἐπιλέγει δὲ καὶ παραθέτει ἀξιομνημονεύτους περικοπὰς ἐξ ἀφιερώσεων, τίτλων, προσφωνήσεων, ἀναθέσεων καὶ προλόγων τῶν παλαιότερων ἐκδόσεων. Ἐξαίρει τὸ κριτικὸν ἔργον τῆς διορθώσεως σφαλμάτων παρεισφρησάντων εἰς τὰς παλαιότερας ἐκδόσεις λόγῳ τῶν ἀλλεπαλλήλων ἐπὶ συνέχειαν ἐκδόσεων ἀνὰ τοὺς αἰῶνας καὶ συσσωρευθέντων εἰς τὸ μακρὸν ὑπὲρ τὰς 2000 σελίδας κείμενον τῶν Μηναίων τῆς ἐν Βενετίᾳ ἐκδόσεως τῷ 1843 ὑπὸ τοῦ Βαρβολομαίου Κουτλουμουσιανοῦ τοῦ Ἰμβρίου, οὗτινος παρουσιάζει καὶ ἐξαίρει τὴν προσωπικότητα καὶ τὸ διορθωτικὸν ἔργον. Ἀκολούθως παρουσιάζει χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα τῶν ἀλλεπαλλήλων (ἐννέα) ἐκδόσεων Κουτλουμουσιανοῦ εἰς Βενετίαν μέχρι τοῦ ἔτους 1880, μεθ' ὃ αἱ ἐκδόσεις τῶν συνεχίσθησαν εἰς τὰς Ἀθήνας ὑπὸ διαφόρων ἐκδοτικῶν οἰκῶν καὶ ἐπιμελητῶν τῆς ἐκδόσεώς των κατὰ διαφόρους χρόνους μέχρι σήμερον.

Ἰδιαιτέρως ἀσχολεῖται ὁ σ. μὲ τὴν πρώτην ἐν Ἀθήναις ἐκδοσιν τῶν Μηναίων τοῦ Κουτλουμουσιανοῦ μετὰ νέων διορθώσεων καὶ προσθηκῶν ὑπὸ Ἰω. Μαρτίνου (ἐκ τοῦ Βιβλιοεκδοτικοῦ καταστήματος ὁ Φοῖνιξ) 1896 τύποις Παρ. Λεώνη. Ἀφοῦ παρουσιάσῃ ὡς πρὸς τὸν βίον καὶ τὰ ἔργα τὸν διορθωτὴν Ἰ. Μαρτίνον ὁ σ. προβαίνει εἰς τὴν σύγκρισιν τῶν δύο ἐκδόσεων, τοῦ Κουτλουμουσιανοῦ 1843 καὶ τοῦ Μαρτίνου 1896. Εὐρίσκει ὅτι καὶ εἰς τὸν πρόλογον καὶ εἰς τὸν ἐπίλογον καὶ εἰς τὰς ἀφιερώσεις τοῦ Μαρτίνου ὑπάρχει ἡ ἀπομίμησης τοῦ προτύπου του. Ὡς πρὸς δὲ τὰς προθέσεις τῆς ἐκδόσεως Μαρτίνου νὰ ἀπαλλάξῃ τὴν ἐκδοσιν ἀπὸ σφάλματα, ἅτινα ἐνεφανίζοντο εἰς τὴν ἐκδοσιν Κουτλουμουσιανοῦ, νὰ ἐμφανίσῃ βιβλίον καλοῦ χάρτου καὶ καλλιτεχνικωτέρας ἐκτυπώσεως καὶ τέλος τὴν ἐκδοσὶν εὐθηνότερον ὁ σ. παρατηρεῖ ὅτι 1) ἡ ἐκδοσις Μαρτίνου δὲν ἐνεφανίσθη ἀπηλλαγμένη σφαλμάτων, ὅπως ἀτυχῶς δὲν λείπουν ταῦτα οὔτε ἀπὸ τὴν ἐκδοσιν τῆς Ἀποστολικῆς Διακοινίας 1959—1972, τῆς ὁποίας δειγματοληπτικῶς παρέχει δείγματα ἱκανὰ καὶ 2) ὡς πρὸς τὴν φιλοκαλίαν τῆς ἐμφανίσεως ἡ καύχησις ὑπῆρξε κενὴ ἀπὸ τῆς ἐπόψεως τοῦ χάρτου, τῶν στοιχείων καὶ τῆς βιβλιοδεσίας, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὰς διακοσμήσεις καὶ τὰ ἄλλα στοιχεῖα σημειοῦται ἀπομίμησης τοῦ προτύπου.

Περαιτέρω ὁ λόγιος συγγραφεὺς ἀντιβάλλων τὰς δύο ἐκδόσεις παρατηρεῖ ὅτι ἡ ἐκδοσις τοῦ Κουτλουμουσιανοῦ ὑπῆρξεν ἔργον μέγα, διότι ἐστηρίχθη εἰς ἀντιβολὴν ἀρχαίων χειρογράφων καὶ ἐντύπων ἐκδόσεων. "Ὅτι εἰς ταύτην ὁ Κουτλ. προσέθηκεν 290 σημειώσεις κάτω τοῦ κειμένου καθ' ὅλην τὴν ἑκτασιν τοῦ κειμένου. Καὶ αἱ σημειώσεις αὗται προδίδουν ἀπέραντον μόρφωσιν, ἀφοροῦν δὲ εἰς διορθώσεις κειμένων καὶ ὕμνων, εἰς ἀναγραφὴν ἀκολουθιῶν καὶ κανόνων, εἰς ἐρμηνεῖαν ὁθνεῖων λέξεων, εἰς συναξαριακὰς εἰδήσεις σχετικὰς πρὸς τοὺς ὕμνους, εἰς πληροφορίας ἐκ τῆς παραδόσεως ἢ ἐξ ἀποκρύφων, εἰς ποικίλας ἐρμηνείας, ἐλεγχον κειμένων, ἑορτολογικὰς εἰδήσεις περὶ ποιητῶν τῶν Κανόνων, εἰς ἐπεξηγήσεις γραμμάτων εἰς ἀκροστιχίδας καὶ εἰς πάσης φύσεως πληροφορίας. Τὰς σημειώσεις ταύτας θεωρῶν ὁ σ. ὑψίστης σημασίας διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν ἐκδόσεων τὰς ἐνδείκνυει

κατὰ μηναῖα (σελ. 41—46). Ὁ Ἱ. Μαρτῖνος ἐξ ἄλλου παραλείπει 26 ἐκ τούτων εἰς τὴν ἔκδοσιν του καὶ μιμούμενος τὸν Κουτ. προσέθεσεν ἰδίας του σημειώσεις, ἃς ὁ σ. μνημονεύει πάσας περιληπτικῶς ἐν ὅλῳ 47 (σελ. 41—51), οὐχὶ πάσας ἐπὶ τὸ βέλτιον. Ἐκ τῶν πορισμάτων τῆς συγκρίσεως ἀναλογίζεται τις πῶς κατὰ καιροὺς ἔγιναν ὑπὸ τῶν ἐκάστοτε ἐκδοτῶν διορθώσεις, ὅχι ὁμῶς πάντοτε ἐπιτυχεῖς. Ἐκ τῆς συγκρίσεως τῶν δύο ἐκδόσεων εἰς πάντα τὰ σημεῖα προκύπτει περαιτέρω ὅτι ἡ τοῦ 1896 τοῦ Μαρτίνου παρουσιάζει τὸ πλεονέκτημα ὅτι περιέχει καταχωρίσιν καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τῶν Μηναίων τῶν Τυπικῶν διατάξεων τῆς διεξαγωγῆς τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν τὰς ὁποίας παρέλαβεν ἀπὸ τοῦ Τυπικὸν Βιολάκη τῶν Πατριαρχείων. Τέλος ὁ σ. καταχωρίζει ἀποσπασματικῶς ἐξ ἐκατέρως τῶν ἐκδόσεων τὰς γνώμας τῶν ἐκδοτῶν, περὶ τοῦ ἑαυτῶν ἔργου ἐν ἀντιπαραβολῇ. Ἡ προσωπικὴ γνώμη ἐκάστου περὶ τοῦ ἔργου του εἶναι ὀλιγόστιχος καὶ χαρακτηριστικὴ, μαζὶ δὲ μὲ τὸ ὕφος τῆς εἶναι ἱκανὴ νὰ παράσχη τὸ μέτρον ἀμερολήπτου κρίσεως περὶ τοῦ ἔργου ἀμφοτέρων εἰς τὸν ἀναγνώστην.

Ὁ συγγραφεὺς, ἀξιωματοῦχος τῆς Ἐκκλησίας, καίτοι βεβαρημένος εἰς καθήκοντα καὶ δρᾶσιν πολυσχιδῇ καὶ μόνιμον, ἐν τούτοις δὲν δύναται κατ' οὐδένα τρόπον νὰ ἀποστῇ ἀπὸ τῆς ἀκατανικήτου ῥοπῆς αὐτοῦ πρὸς ἔρευναν, περὶ ἧς μαρτυροῦν τὰ ὑπερτεσσαράκοντα ἐκδεδομένα ἔργα του, θεολογικά, ἱστορικά, ἐκκλησιαστικά, νομοκανονικά καὶ αἱ ἀπειράριθμοι ὁμιλῖαι, διαλέξεις, ἄρθρα καὶ βιβλιοκρισίαι. Ἐχει τὴν ῥοπήν τῶν παλαιῶν λογίων ἱεραρχῶν, Φωτίου, Ἀρέθου, Εὐσταθίου. Μὲ τὴν παροῦσαν μελέτην του ἔρριψε φῶς ὅχι μόνον εἰς τὴν ἔκδοσιν τῶν Μηναίων τὴν ἀποτετελεσμένην, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν τρόπον τῆς συγκροτήσεως αὐτῶν, καὶ ἀναλογικῶς ὅλων τῶν ἐντύπων σπουδαίων ἔργων. Τοῦτο δὲ γενετικῶς καὶ ἐξελικτικῶς, ἀπὸ τῶν πρὸ τῆς τυπογραφίας χρόνων μέχρι σήμερον.

ΠΑΝ. Κ. ΓΕΩΡΓΟΥΝΤΖΟΣ

\* \* \*

Π. Β. ΠΑΣΧΟΥ, Ἑρως Ὁρθοδοξίας, β' ἔκδοσις. Βίοι ἁγίων τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ κατανυκτικὰ κεφάλαια ὀρθοδόξου πνευματικότητος στολισμένα μὲ πολλὰς βυζαντινὰς εἰκόνες. Ἐκδόσεις Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθῆναι 1973, σσ. 525.

Εἰς β' καλαίσθητον ἔκδοσιν ἐκυκλοφορήθη τὸ ἀνωτέρω σύγγραμμα τοῦ κ. Π. Β. Πάσχου, τοῦ ὁποίου ἡ α' ἔκδοσις ἐγνώρισε σημαντικὴν ἐπιτυχίαν καὶ ταχέως ἐξηντλήθη. Ὁ πολυγράφος συγγραφεὺς καὶ ἀκαταπόνητος θεράπων τῶν ἑλληνικῶν χριστιανικῶν γραμμάτων εἰς τοὺς τομεῖς τῆς θεολογίας, φιλολογίας καὶ λογοτεχνίας διαπραγματεύεται, ὡς ἀναγράφεται ἐν τῷ ὑποτίτλῳ, βίους ἁγίων τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ θέματα ὀρθοδόξου πνευματικότητος.

Τὸ βιβλίον ἔχει συγγραφῇ μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας καὶ μεθοδικότητος. Διαιρεῖται εἰς πέντε μεγάλα κεφάλαια, ἕκαστον τῶν ὁποίων ὑποδιαιρεῖται εἰς ἐπὶ μέρους ἐνότητας καὶ παραγράφους. Τὰ ἐν λόγῳ κεφάλαια εἶναι: Α' Στερέωμα πίστεως, Β' Εἰσαγωγή στὸ Τριῳδίον, Γ' Τὰ Μυρίπνοια ἄνθη, Δ' Χριστοῦ Εὐωδία, Ε' Θέματα ὀρθοδόξου πνευματικότητος.

Τὸ Στερέωμα πίστεως περιλαμβάνει θέματα ἀναφερόμενα εἰς τὸν Χριστόν, τὴν Παναγίαν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν. Τὰ ἐν λόγῳ θέματα ἀναφέρονται εἰς τὰς μεγάλας